

JOUKJE GRANDIA-SMITS (CLARA), 1917 - 1985

DOOR JAN C. BOUWEN

OP 17 mei 1985 overleed in de stad, waar zij op 17 april 1917 was geboren, volkomen onverwacht Joukje Grandia-Smits. Een vrouw, die grote bekendheid had gekregen vanwege haar moedige optreden gedurende de oorlogsjaren 1940-1945 in de strijd tegen de vreemde overheerser. Zij deed dit onder de schuilnaam 'Clara' en zou die naam nooit meer verliezen, omdat een ieder die met haar in aanraking kwam, deze 'erenaam' wenste te gebruiken. 'Clara' was een begrip geworden.

Joukje Grandia-Smits was de enige dochter van Gerben Smits, een belastingambtenaar, en Geziena Sportel, die voor haar huwelijk diacones was geweest. De kleine Joukje bezocht de lagere school in Rotterdam-Zuid en kwam na de eerste schooldag triomfantelijk thuis met de mededeling, 'dat zij het nu gelijk wist en dat zij onderwijzeres wilde worden'. Een bewering, die zij is nagekomen. Zij was bijzonder leergierig en haar interesse ging meestentijds uit naar geschiedenis. Zij las al heel vroeg 'Mein Kampf' en begon te begrijpen, dat er een grote omwenteling in de wereld stond te gebeuren. Dit inzicht werd gevoed door een familielid, tante Agnes, die als schippersvrouw veel in het Ruhrgebied kwam en de eerste progroms tegen de Joden meemaakte.

Het begin van haar geestelijke instelling tegen de, zoals zij het zelf zou noemen, 'naar de aarde gerichte levensbeschouwing' begon feitelijk in de jaren '31-'37 toen zij voor haar onderwijs-diploma en hoofdacte studeerde op de Koningin Wilhelmina Kweekschool. Daar werden '*mensen*' gevormd, geen '*leerkrachten*'. Daar werden jonge mensen gevoelig gemaakt voor het geestelijk wel en wee in de wereld. De levensgevaarlijke ideologie van het opkomende nationaal-socialisme was een regelmatig punt van bespreking.

Een vergeeld kranteknipstel, dat Clara eens opdiepte uit een onvoorstelbare verzameling van de meest uiteenlopende dingen, vertelt van de nieuwe geloofsbelijdenis: 'Ik geloof in de Germaan' – een ontstellende persiflage van het aloude symbolum van de Apostelen.

59. *Joukje Grandia-Smits*

De zo gevormde Clara wordt in 1939 lerares op de Christ. Nijverheidsschool in Bodegraven. Een zekere heer Van de Waal zit in het bestuur. En diezelfde heer Van de Waal is secretaris van het comité 'Ik had een wapenbroeder', dat een paar dagen na de capitulatie op 14 mei 1940, in Bodegraven wordt opgericht. Het comité had de bedoeling om de gewonden, die de vijfdaagse oorlog ons had nagelaten, bij te staan. Het was een ereplicht hen te helpen. Na enkele weken van bezetting komt al de Duitse verordening, dat er geen groepen van twintig mensen of meer mogen bestaan. Sindsdien heet de 'wapenbroeder' het 'comité van negentien'. Ook Clara is er lid van. Uit de vlug slinkende voorraden van fabrikanten en bevriende relaties weet men goederen te reserveren voor de gewonden en invaliden.

Met geld mag men niet helpen, dat is voorbehouden aan de Duitse hulporganisatie, de 'Winterhilfe'. Toch weet men er wel iets op te vinden. Alles loopt vrij goed tot 1943. Van het één was ook het ander gekomen. En dat andere was, mensen van goederen te voorzien, die weigerden om naar Duitsland te gaan in het kader van de 'arbeidsinzet' die op gang begon te komen voor het uitvoeren van de totale oorlog. Dat helpen van anderen was zoveel tijd in beslag gaan nemen, dat het eigenlijk meer hoofdzaak dan bijzaak was geworden en haar werkkring had veranderd. En dat gold ook voor de andere medewerkers van het 'comité van negentien' die op de lange duur met hun bezigheden uitwaaierden over andere plaatsen in het land, waar hulp nodig was.

Het is de tijd, waarin de L.O. (Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers) en de L.K.P. (Landelijke Knok Ploegen) aan het ontstaan zijn. Zo is Van de Waal naar Rotterdam vertrokken, om in dat district H. Blok ('Bol') op te volgen. We vinden hem daar terug als 'Mees' en ook Clara is er van de partij. In Winterswijk heeft 'tante Riek' (mevr. H.Th. Kuipers-Rietberg) haar bezwerende vinger opgestoken en 'Frits de Zwerver' (ds. F. Slomp) het land ingestuurd. Er groeien landelijke contacten. En dan vindt Mees, dat het verzetswerk niet alleen mannenwerk moet zijn. De transporten zullen minder gevaarlijk worden, als ze door vrouwen worden verricht. Vooral schrandere vrouwen en hij heeft er wel één. En daarmee werd Clara de eerste officieel te registreren 'koerierster' van de L.O. Dank zij de diagnose van dr. P.B.V. Quartero, röntgenoloog van het Sint Franciscus Gasthuis in Rotterdam, komt zij met een 'chronische rugafwijking' vrij voor het werk. Verplichte

regelmatige controle bij dr. Quartero toont geen verbetering aan. Wèl leert Clara bij die bezoeken Ted Quartero – student in de medicijnen – kennen. Later zullen ze elkaar in het concentratiekamp terugvinden.

Voordien heeft ze nog een lange weg af te leggen. Van kilometers – van inspanningen. Van nature vrijmoedig (zelf noemde ze dat ‘honds brutaal’) weet zij zich uit menige penibele situatie te redden. Men maakt daar gretig gebruik van. Maar zelf houdt ze de zaak in handen. Met ‘gevaarlijk spul’ wil ze niet op stap voordat ze een revolver heeft leren hanteren. Toch sluit een flinke dosis tegelijk voorzichtigheid en brutaliteit ook voor haar de val niet af.

Die val staat voor haar op de Nieuwezijds Voorburgwal in Amsterdam, op welk adres Hendrik A. (‘Guus’, ‘Lex’) van Wilgenburg iedere dinsdag ‘zitting’ houdt voor de P.B.S. (Persoonsbewijzen Sectie) van de L.O. Het is 13 juni 1944. Tengevolge van verraad lopen er met haar nog zevenentwintig in de val. Waarschijnlijk echter géén van hen beter verzorgd dan Clara.

Clara was de juffrouw met de knot. Op aanraden van de jongens heeft ze zich nu een permanent aangeschaft. Inderdaad niet erg bij haar passend en voortdurend in opstand. Maar goed. Er is 14 juni een feestelijke gebeurtenis. Twee broers van haar verloofde gaan trouwen. Clara moet dus mooi zijn en tussen alle drukte van de dertiende loopt zij op weg naar de NZ Voorburgwal nog even bij de kapper aan. Opgemaakt werd ze dus door de S.D. ontvangen.

Tientallen keren als ze op de NZ Voorburgwal ‘Lex van Egdom’ (Guus van Wilgenburg) opzoekt in het kantoor heeft zij het opschrift op de deur gelezen: ‘Van Vugt & Van Oosten’ en herhaaldelijk heeft zij gedacht: ‘Clara - zorg ervoor dat je noch in Vught noch in het oosten terecht komt’. Typisch voor Clara om zo te denken.

En ook bij de arrestatie blijft ze wie ze is. Natuurlijk valt ook voor haar plotseling de hele wereld in elkaar. Maar het duurt niet lang. Ze weet weer snel zichzelf te vinden en denkt koelbloedig: ‘en nu Clara, uitkijken en geen medelijden met jezelf krijgen. Hoeveel tienduizenden bonkaarten heb je door Nederland versleept? Dat betekent evenveel tienduizenden mannen, die uit Duitsland zijn gehouden. Die niet hebben kunnen meehelpen het oorlogspotentieel op de been te houden. En bovendien zou je die Duitsers alleen maar een plezier doen met er onderdoor te gaan’.

Met die gedachte begint Clara de bekende lange reis. ‘Nooit in

Vught komen', Clara komt er. In het gedeeltelijk verplaatste 'Oranje Hotel' Scheveningen is plaats gereserveerd. 'Nooit in het oosten komen', Clara komt er. De Geallieerden rukken op, dus moeten hier de kampen worden geruimd. De fusillades doen dag aan dag hun luguber werk. De vrouwelijke gevangenen, onder wie ook 'tante Riek', moeten afreizen naar Ravensbrück.

Vanaf dat ogenblik hebben we niet meer te maken met 'Clara' Smits, maar met 'rode driehoek' (politiek gevangene) no. 66632.

Op haar eigen manier hield zij haar dagboek bij. Soms kon ze, wanneer aan die tijd werd teruggedacht, aan een bezoeker bij haar thuis een driekante doek, een zgn. mitella laten zien, vol met kris-kras geschreven namen van haar kampgenoten. Een groot stuk Europa ligt daarop uitgeschreven. Elke naam in geel, groen, blauw, paars en rood geborduurd met draadjes, voorzichtig geplukt uit kampdekens en vodden. Een onbetaalbare en onvervangbare herinnering aan dagen van leed en verdriet, maar meer nog van onderlinge troost, bemoediging, sterkte, uithoudingsvermogen, gelovige hoop en vooral van diepmenselijke verbondenheid.

Ravensbrück rot no. 66632 wordt Dachau rot no. 123135. Ook hier wachten weer beproevingen van de buitencommando's waar de vrouwen worden tewerkgesteld. Zelfbeklag is er gelukkig nog niet bij, al is het leven niet gemakkelijk. En gelukkig blijft haar onderscheidingsvermogen overeind.

Ondervoeding – verzwakking – zware arbeid en vooral spanning maken de wachtmaanden lang en in die maanden zullen velen het niet volhouden en bezwijken. In die tijd wist zij velen nog te bemoedigen, zodat zij met de uiterste inspanning de bevrijding haalden.

Eindelijk is het zo ver. In de nacht van 30 april-1 mei 1945 worden ze bevrijd door de Amerikanen. Na enkele dagen begint de terugtocht via Frankrijk. Clara weegt dan nog vijfendertig kilo, 'maar' zou ze zeggen 'mijn maag verdroeg alles. Wat ze me onderweg aanboden, heb ik aangenomen en kunnen verwerken'. Vooral in Lyon is er in het 'Centre de Libération' een grootse ontvangst, volledig met de Marseillaise en tot ieders verbazing... en ontroering ook een vlekkeloos gespeeld Wilhelmus. Jaren daarna weet ze het nog precies: 'je kon verzuipen in onze tranen' zegt ze dan.

Over Mons gaat het naar Brussel. En vandaar naar het opvangcentrum in Oudenbosch, waar ze zich opnieuw in een concentratiekamp wanen, totdat Clara contact krijgt met de Engelse comman-

dant. Een tolk heeft ze niet nodig. Zelf kan ze alle grieven van de groep wel kwijt. De man weet niet eens dat hij voormalige gevangenen voor zich heeft. Als de zaak hem duidelijk wordt, zorgt hij niet alleen voor een wel wat andere ontvangst, maar verdwijnt ook in Brussel binnen de kortste keren het Nederlands repatriëringscomité om door een beter vervangen te worden.

Het sterkste dat opvalt wanneer ze in Rotterdam terugkeert, is haar enorme trouw aan haar vrienden, die zij had moeten verlaten. Zij zoekt die als eersten op om zichzelf te overtuigen, dat het goed met hen gaat.

Binnen enkele weken na haar terugkeer gaat zij weer aan het werk. Zij voelt dat haar taak nog niet ten einde is en treedt in dienst van de P.O.D. (Politieke Opsporings Dienst). Hier helpt zij mee om de rijen te zuiveren van diegenen, die in ons land terugkeerden.

Op 11 november 1945 treedt zij in het huwelijk met de heer Johannes Grandia, ambtenaar bij de Dienst van Volkshuisvesting te Rotterdam, die haar tot haar onuitsprekelijke verdriet in 1968 ontviel, na een moeilijk door reumatiek geteisterd leven.

Uit haar huwelijk werden twee zonen geboren. Op 4 juni 1954 Richard Johan en op 3 oktober 1956 Martin Paul. Ook na haar thuiskomst bleef zij de hardwerkende-mensliefhebbende-strijdbare vrouw, die zij altijd geweest was. Zo op het oog was zij niet veranderd. Na haar werk bij de P.O.D. ging zij zich weer aan het onderwijs wijden. Eerst bij de H.J. van Wijlenschool en later bij de Steven Stermerdingschool, waar zij alleen 5de en 6de klassen deed. 'Die kon ze het meeste bijbrengen, waar ze heel hun leven mee vooruit kunnen', zei ze altijd.

Haar strijdbaarheid bleek al spoedig na de bevrijding toen ze ten strijde trok tegen de ontgoocheling, die veel oud-verzetslieden ten deel viel en ze liet niet na hiervan in het openbaar te getuigen zoveel ze maar kon. Nog wordt men stil van haar toespraak die zij hield op de grote Landdag van de LO-LKP in Zeist op 27 juni 1946, waar zij de 'Erfenis uit de Concentratiekampen' toelichtte en zei:

'We kwamen uit de kampen, uit de gevangenschappen met kloppende harten, we hadden gebeden het te mogen overleven. We kwamen met de boodschap, van eenheid in strijd, van eenheid in lijden. We hadden samen gestreden in een bovenmenselijke positie en in bovenkerkelijk verband. Tijdens het verzet kenden wij slechts voornamen, geen titels, die afstand schiepen. In leven en in dood konden wij op elkaar aan.

Zingend zijn wij kamp Ravensbrück binnengemarcheerd. We

hebben geleerd in de vreselijkste momenten te bidden en onze kerkdiensten te houden ter ere van die ene goede Vader, want Katholieken, Hervormden, Gereformeerden en Doopsgezinden wisten zich allerdiepst afhankelijke kinderen van één Vader, van één volk. Baronessen, dienstboden, verpleegsters, intellectuelen en ongeletterden, allen waren volkomen één.

Toen kwamen wij terug. Sommigen van ons lichamelijk gebroken, maar geestelijk sterk, met een hart brandende in ons. De vreugde werd getemperd door het optreden van September-artiesten en Mei-kevers, die zich naar voren hadden gedrongen. Zij hadden de plaatsen van onze kameraden ingenomen; wel te verstaan toen die plaats een plaats in de zon was geworden. Er was een plutocraten-dom ontstaan. Het gebeurde dat men de schillenboer, die overvallen had gepleegd, niet meer als K.P.-er herkende: men deed aan politiek.'

Haar getuigenissen werden niet altijd in dank afgenomen, maar de tijd heeft geleerd, dat zij alleen maar gelijk heeft gehad en in haar denken vèr vooruit was. Het opmerkelijke was, dat zij nimmer moe werd om de strijd tegen onrecht aan te binden.

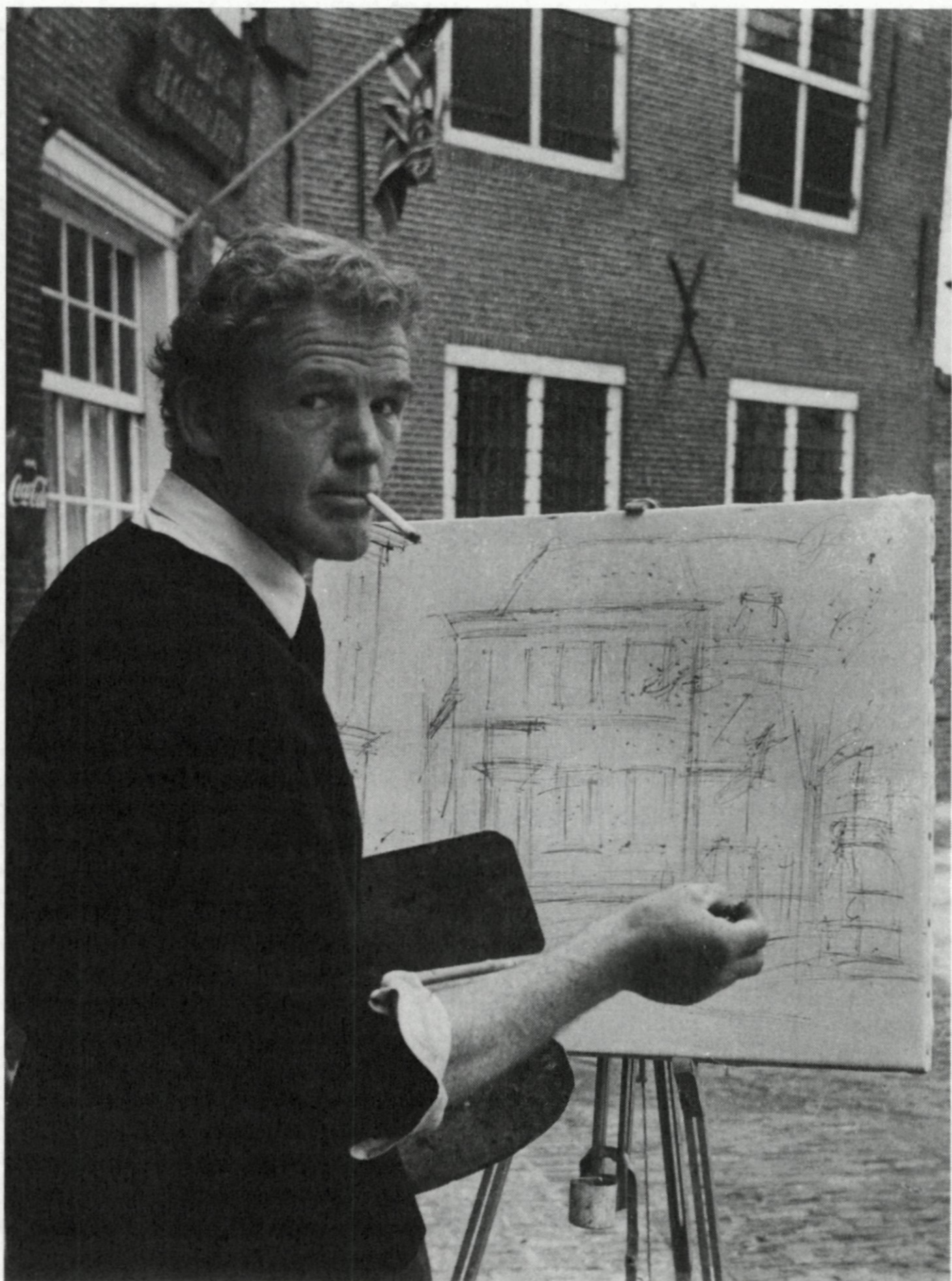
Vele jaren was zij bestuurslid van de Vereniging Voormalig Verzet Zuid-Holland en maakte deel uit van de voorlichtings-commissie van de schooljeugd over de Tweede Wereldoorlog en de bijverschijnselen.

Op woensdag 22 mei 1985 is zij begraven op de algemene begraafplaats 'Hofwijk' te Rotterdam-Overschie. Honderden belangstellenden uit de meest verschillende lagen van de bevolking volgden ontroerd haar baar om haar de laatste eer te bewijzen.

Zij was draagster van het Verzetsherdenkingskruis, van het Kruis van Erkentelijkheid van Nat. Verb. van Belgische Oorlogskruisen, van het Croix du Combattant de l'Europe en van de War medal of General Dwight D. Eisenhower. Zij was erelid van het Koninklijke Verbond 'De veteranen van Koning Albert I' en van de National Defence Transportation Association (Benelux Chapter).

Het Gemeentebestuur van Rotterdam eerde het optreden van deze opmerkelijke vrouw door een straat naar haar te vernoemen in de omlijsting Groenekruisweg-Middenbaan, de zgn. 'verzetstrijdersbuurt' te Rotterdam-Hoogvliet.

60. *Charles J. Kemper*